КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIK
Ukrainian Monthly Review Lwiw Poland

Ч. 9.
ВЕРЕСЕНЬ
1934.
РІЧНИК VII.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

ЧИ І В ЦІЙ СПРАВІ БУДЕМО ВИЧІКУВАТИ?

Не є воно здоровим явищем, що в деяких ділянках життя українське суспільство виявило себе більш консервативним як навіть польські урядові чинники та запізнювалося з реформами, що їх домагалося життя, аж поки його до того не примушував »декрет« з Варшави. Щоби не бути голословним, назвемо: реформу народнього і середнього навчання в дусі його наближення до реальних потреб і життя та відходу від старих схолястичних метод; реформу умов праці працівників в дусі їх правної охорони; знижування відсоткової міри при кредитових операціях в міру поглиблення господарської кризи і т. д.

Про цю останню справу треба нарешті заговорити прилюдно. Кілько було обнижок відсотка — (поки він з 24% законних зійшов до 9—10%) — завше вони приходили як наказ з гори і завжди треба було українські грошеві установи аж примусом заставляти робити те, чого вимагало життя і тяжке положення довжників. І тепер знову назріває така ситуація. В повітрі висить дальша законна обнижка максимальної відсоткової міри.

Чи не можна б хоч цим разом проломити традицію, та зібравшися на якусь конференцію, проголосити знижку відсоткової міри нище законно тепер допустимої по кредитових установах? Бо-ж усякий бачить і чує, що 10% при сьогоднішній »рентовности« усіх родів господарств і підприємств — ніхто не всилі вигосподарити на відсотки, без ущерблення своєї маєткової субстанції! Пропонуємо зійти на максімум 8%, і відповідно до того зменшити адміністраційні видатки установ. Бо у нас є установи, кредитові операції яких є мінімальні, а мимо того їх кошти адміністрації не виявляють тенденції до відповідного зменшення.

При цій нагоді необхідно ухвалити і дійсно зачати безпощадну кампанію проти всякого роду побічних сплат на »фонди« та інші цілі, які є фактично здороженням відсоткової міри.

Коли-б хтось замітив, що ціла справа є мало актуальна з огляду на те, що наші кредитові установи фактично припинили видавання нових позичок, то на це треба відповісти, що знижка відсотків потрібна в першій мірі якраз старим довжникам, тим, що і так привалені тягарем довгів, затягнених в кращий час, у дешевшій валюті, а мають їх сплачувати тепер у двоє дорожчим грошем.

УРИВОК З ЛИСТА.

»В нашім селі є кооперативна каса і відсоткова стопа в ній є 15% річно.

Другу касу в сусіднім селі має якась Хайка Блюмесґартен. Вона вже зовсім інакше зичить людям гроші. В неї відсоткова стопа на рік 30%. Окрім того слідують ще такі додатки: кури, молоко, сир, масло, сметана, бараболя, огірочки, цибуля і т. п. Бо Хайка приходить до своїх довжників і каже: »Ну Йване, чи там Василю, я тобі помогла з нужди вилізти, споможи чимось і мене бідну«.

Така собі невеличка дописка до вправи учасника заочного кооперативного курсу РСУК — з нагоди обговорювання кредитової кооперації.

Скільки вона дає до думання! Не з приводу Хайки — бо в даному випадку вона ще доволі скромна у своїх вимогах, коли порівняти її відсоткову стопу з практикою інших приватних »банкирів«. Але розходиться про »кооперативу«, яка побирає ще й нині 15 від ста (не входимо в це, яка це кооператива, з якого союзу і т. д.). Очевидно — це діється шляхом обходу законних приписів і завжди оправдується ріжними благородними мотивами. Або це »добровільний даток« на такий чи інший фонд, або зворот маніпуляційних видатків або ще якась інша невинна форма здирства.

Замісць бути добродієм і помічним, така кооперативна установа вироджується у засіб для господарської експльоатації населення.

Чи не пора підняти всевладну кампанію за ліквідацію таких некооперативних проявів?

ЗАГЛЯНЬМО Й МИ У КНИГИ ДОВЖНИКІВ!

Редакція варшавського »Курієра Поранного« підняла цікаве діло: висилає своїх співробітників на села для обслідування стану задовження селянства. В ч. з 26. серпня ц. р. вміщує редакція один такий репортаж з ченстоховського повіту. Співробітник »К. П.« заглянув у книги Комунальної Каси та говорив особисто з деякими її довжниками. Але даймо слово йому самому:

»Розмовляю з довжником каси. Ян Маґера, має 6 морґів землі і четверо дітей, позичив в 1927 році 250 злотих на коня. Доложив 30 злотих і купив коня, лихого вправді, але в господарстві необхідного. Від того часу заплатив 180 злотих проценту і далі винен ще 245 злотих. Лише, що його кінь нині вартує всього 70 злотих. Ані гроша більше.

»Міхал Ґоліс взяв у червні 1928 р. 300 зл. на купно корови. Дав за неї 280 злотих. Нині вона коштувала би не більше, як 90 злотих. Від того часу встиг заплатити 80 злотих, але заплатив 210 злотих проценту.

»Владислав Свєрчиньскі — позичив 250 злотих в 1927 році на корову. Заплатив за неї 300 зл. Нині має довгу 480 злотих, то є стільки, кілько вартує чотири або пять коров.

Автор цих рядків додає від себе такий коментар:

»Це все носить назву »коротко речинцевого кредиту«. Комунальна Каса буде його розкладати на рати. Але всі признають, що це не лише не розвяже проблєми, але її лише погіршить. Бо доси можна було перекручувати векслі й платити самі проценти. В разі конверсії треба буде реґулярно платити рати. А на це нема грошей«.

Таких примірів є більше. Усі вони говорять про зависоку процентову стопу, яка ізза коштів маніпуляції, упімнень і т. д. виносила більше, як 15 від ста«.

Та не лише відсоткова стопа тут винна — додамо ми від себе. Винно ще й катастрофальне обезцінення продуктів села.

Чому досі ніхто з наших громадян не впав на подібну думку — заглянути в книги довжників наших кредитових установ, головно кооперативних банків?

КРИТИКА ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ.

Коли все корчиться, то чому ця доля малаби минути Банк Рільний, Банк Краєвого Господарства і Акцептаційний?

Ці три державні банки існують побіч головного — Банку Польського і працюють переважно його фондами.

Три дирекції і Надзірні Ради, три бюрові апарати — а ефект з того в часі крізи мінімальний, коли операції зводяться до контування прольонґаційних векслів та висилання (безуспішних) упімнень до довжників. Надії, що їх деякі люди звязували з креацією Акцептаційного банку, який мав перебирати на себе кредити, уділені рільникам — не оправдалися, очевидно через брак фондів в цьому банку та ще й через дорогу і утяжливу формалістику, якою безсмертна бюрократія обставила таку конверсію довгів. Акцептаційний банк, недавно народившися, вже діждався назви »ефемериди« і опінії, що в недовгому часі буде зліквідований.

Але підносяться голоси критики й проти двох інших установ, створених для кредитової обслуги громадян: Банку Кр. Господарства і Б. Рільного. Навіщо аж двох установ для о д н о ї справи — підпирання краєвого господарства? Критикується й господарку обидвох інституцій. І одна і друга поставлена в упривілеєне становище в порівнанні з не-державними кредитовими установами: обидві звільнені від усяких податків: Б. К. Г. обовязаний віддавати державі всього 30 проц. своїх зисків, а Б. Р. і того не платить до державної каси. Краківський »Час« з цього приводу пише: »обидві установи затрачують почуття, що вони є володарями частини державного майна«, ба, що більше, їх опановує психоза, наче б то державний банк був »якоюсь добродійною установою (для кого? —), фільварком, відданим у доживоття«.

Хто є тим, кому віддано »в доживоття« важні фінансові установи? Очевидно не йде тут справа про якісь особи чи навіть гуртки осіб. Тим, кому віддано їх в руки в характері особливого приві-

лею — є вічно та сама, безсмертна і всюди суща істота — бюрократія.

Голоси польської преси йдуть в цьому напрямкові, щоби перш усього скомасувати обі установи в одну, що мусілоб привести до поважного зменшеня адміністраційних видатків.

Але чи така реформа змінить щось небудь у таких фактах, як приміром видаток на репрезентаційну будівлю Б. К. Г., куди втоплено кругло 80 міліонів злотих? І яка вартість того будинку сьогодні? Чи під деяким оглядом не є спізні ті голоси критики, що їх чуємо сьогодня?

»ДОЛЯРОВИЙ ДЕКРЕТ« В ПОЛЬЩІ.

Розпорядок польського уряду з 12. червня 1934 р. »про вірительности в чужих валютах«, або популярно »доляровий декрет«, це одна з важніших подій в ділянці господарсько-правних відносин в Польщі. Фактична двовалютовість у Польщі потерпіла сильно від спаду курсу доляра. Повстало загальне замішання, коли кожний творив собі право сам, правом сили (а сильнішим є завжди віритель). Декрет з червня мав покласти кінець тій непевности.

Широкі маси населення доторкають найбільше ті точки декрету, що нормують курс, по якому мають довжники сплачувати свої долярові зобовязання. По чиїй стороні станув закон — довжника чи вірителя? На чиї плечі перекидає наслідки спаду курсу доляра?

Це питання вирішує зараз другий артикул. Ось він:

»Висота суми, яку довжник платить польськими грішми, повинна бути обчислена після курсу виплат в даній заграничній валюті в дні вимагальности вірительности«.

Це значить, що довжник може платити польськими злотими після курсу з того дня, коли був платний його довг (рата).

Що-ж діється, коли довжник проминув реченець платности? — Тоді він поносить наслідки своєї неточности: віритель має до вибору, якого курсу домагатися: чи курсу з дня »вимагальности« чи з дня фактичної заплати довгу (рати). Про це говорить другий уступ другої статті декрету.

Як у світлі цих постанов виглядатимуть ті конверсійні операції, що їх попереводило чимало кредитових установ, також українських, даючи довжникам до підписання декларації про переведення їх долярових довгів на польські злоті, по курсі доляра з часу одержання ними позички (отже ані з дня плачення)? Цього важного питання декрет виразно не вирішує і це його велика прогалина. Хіба дорогою інтерпретації декрету прийдеться судам рішати це питання на свою відповідальність, у випадках, коли той чи інший довжник, чуючи себе покривдженим такою конверсією, заперечить важність цілого конверсійного акту.

ОБМЕЖЕННЯ В ОСНОВУВАННІ КРЕДИТОВИХ КООПЕРАТИВ.

12. липня ц. . повзяла Кооп. Рада рішення, яким аж до відклику обмежується свободу засновування кредитових кооператив. Ухвала подає як причину того рішення факт, що є установи, які під видом ощадно-позичкових кооператив управляють спекуляційно-лихварську діяльність. Це побоювання дійсно оправдане що до деяких жидівських т. зв. »кооп-банків«, але на терені РСУК таких випадків не траплялося. Рішення Кооп. Ради приходить в часі, коли лихва поширюється і лютує більше, як бувало і коли нам треба якраз поширювати нашу сітку кредитових спілок, дуже занедбану. З тої причини член Кооп. Ради, голова РСУК інж. Ю. Павликовський противився новій постанові.

КООПЕРАТИВНА ПРЕСА МОГЛАБ БУТИ СИЛОЮ.

Міжнародній Кооперативний Союз оголошує такі дані про стан кооперативної преси в ріжних державах.

У 33 державах, що держать звязок з МКС, є 1009 кооп. часописів і журналів; їх загальний наклад $8^3/_4$ міліонів примірників. У деяких країнах кооп. преса вже нині займає серед преси чолове місце. Ось у такій Фінляндії сума накладу 5 кооп. періодиків доходить до 400.000 штук. Що другий дім у Фінляндії одержує якийсь кооп. часопис.

Під технічним оглядом найкраще представляється шведський кооп. родинний ілюстрований часопис »Консументблядет«, розкішно редаґований та друкований у власній спеціяльній друкарні у Стокгольмі. Для многих бідніших родин популярна кооперативна преса це єдине періодичне друковане слово, яке до них доходить.

Фінляндська кооператива „Elanto", найбільша споживча кооператив в цій країні, улаштувала анкету між читачами на тему, що вони читають у орґані кооперативи. (За виповнення анкети призначено премії). Показалося, що 84% відсотки читачів читають передовиці, 73% кооперативні новини, 77% інші фейлєтони, 57% »серед нових книг«, 88% жіночий додаток і 92% ілюстровані жарти.

При такому розповсюдненні кооп. преса може бути дійсно масово-виховуючим чинником і грати поважну ролю в духовому, а навіть політичному житті народу.

НА ЗАОЧНИХ КООПЕРАТИВНИХ КУРСАХ РСУК.

Підходить осінь, а з нею пічнеться новий біг заочного кооперативного курсу РСУК. Не від речі буде кинути оком на минулий рік.

Зголосилося на курс 153 кандидатів,але в дійсности працювали тільки 84 особи. Це нормальне явище, бо завше, на всіх кур-

сах, частина зголошених відстає, з ріжних причин: особистих перешкод, труднощів у навчанні, то що.

З учасників цьогорічного шкільного року рівно третина вписалася на курс книговедення господ.-споживчих кооп-в і такеж саме число працювало на курсі для крамарів тих же кооператив. Пята частина слухачів працювала на курсі для членів Надз. Рад госп. спож. кооп-в, а по кілька осіб студіювало книговедення кредитових кооп-в і курс для Надз. Рад тих-же установ.

Замічено, що темпо вироблювання писемних вправ від двох літ є повільніше, ніж було в перших роках існування курсів. Чому це приписати, того не вдалося ще напевно розслідити. Не є це наслідок зменшення охоти до навчання у нашій кооперативній громаді, бо взагалі цифра учасників курсів не паде, а коли брати на увагу фактично працюючих, то навіть р о с т е у порівнанні з минулими літами.

Не є це також наслідки нижчого рівня освітної підготовки курсантів, бо на загал рівень освіти учасників наших курсів тепер навіть дещо вищий, як був в перших роках.

Заочні курси РСУК оправдалися і здобули собі вже право громадянства. Методи праці на курсах поліпшуються внаслідок набутого досвіду. При сучасному застою організаційно-інструкторської роботи більшости окружних кооп. осередків це є для нас головне місце вишколу робітників для всеї кооперативної сітки.

Щоби можна було завести дальші поліпшення на курсах, необхідні в к а з і в к и з м і с ц ь, потрібна критика можливо ще існуючих слабих місць в їх праці. Необхідний живий контакт курсів з громадянством. Таких голосів і допрошується цією дорогою управа курсів.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Валютарне питання в Польщі

Стан польської валюти*).

Польська валюта є девізово-золота, бо існує законна і фактична змога вимінювати банкноти емісійної установи (Банку Польського), або на золото або на девізи, які є вимінні за золото, а для цього і покриття обігу банкнотів є забезпечене в золоті і в девізах. Право вимінности банкнотів на золото є одною із двох підстав золотої валюти, бо коли цієї вимінности нема, то не може бути мови про золоту валюту.

Колиж отже польська валюта, яка тепер на зовні є репре-

*) Читачів, що ближче цікавляться актуальними валютарними справами, а зокрема становищем що до них автора цих рядків, — відсилаємо до інших його статтей, друкованих у цьому річнику »Кооп. Республики« (ч. 1., 2. і 5 1934).
Ред.

зентована тільки банкнотами емісійної установи, спирається на золоті і на девізах, що є вимінні на золото, бо є дана змога за доставлені банкноти дістати золото або девізи, то слід ствердити, що ця валюта є девізово-золота.

Згідно з польським валютарним законом (з р. 1927.), що зреформував у Польщі золоту валюту, підставою польського грошевого уладження є золотий монометалізм. З одного кільоґрама чистого золота мається вибивати 5924.44 злотих. Це число зветься монетарним числом польської валюти. Воно вказує, що польська монетарна одиниця (злотий) повинна мати 0.16879 ґрама чистого золота. Платничим засобом у необмеженій висоті мають бути польські золоті монети, яких форму і вагу точно окреслив валютарний закон.

Обовязок дбати про те, щоби польське грошеве уладження функціонувало правильно, має емісійна установа — Банк Польський. До тепер він не подбав про те, щоби до практичного вжитку була введена ефективна золота валюта у формі обігових золотих монет. З тої причини постанови польського валютарного закона про золоті монети мають тільки теоретичний і декляративний характер, бо до тепер не маємо в обігу золотих монет. Це має своє немале практичне значіння, бо недостаток золотого грошевого обігу може позбавити господарський колєктив вимінного еквівалєнту — з моментом заломання валюти і завішення права вимінности. У практиці валютарного уладження не слід цієї справи маловажити, бо, наприклад, факт масової тезавризації золота є також одним з наслідків недостатку ефективного золотого обігу.

Законним засобом плачення у необмеженій кількости в Польщі є банкноти Банку Польського. Вони є звязані з валютою так, що мають законний обіг, то зн., що ніхто не може відмовитися приймати їх при заплаті, а кромі цього вони — в засаді — є вимінні на золото або девізи, за які у чужій державі можна дістати золото. Дотепер це право вимінности не є загальне, лише обмежене, бо банкнотів на суму понижче зл. 20,000.— вимінях не можна. Виконування необмеженої вимінности відложено аж до часу, коли Банк Польський вважатиме цю вимінність вказаною і можливою. Банк Польський є обовязаний утримувати вартість свого банкноту на висоті вартости золота, так, щоби один ґрам золота не коштував більше як 5.924 у банкнотах. У тім лежить цілий змисл валюти зі золотим парітетом, що вартість банкнотів, які мають законний обіг, все тримається майже точно на висоті монетарного числа. Колиби так не було, то банкноти масово вимінювались би за золото, а це закінчилось би завішенням права вимінности і відступленням від золотого парітету. З тим моментом банкноти були би відірвані від золота; а що із-за браку ефективного золотого обігу мусіли би бути і на далі не тільки законним засобом плачення, але також засобом ви-

мінности господарських вартостей і услуг, то купна сила цих банкнотів на внутрішньому ринку і їх курс за границею залежали би виключно від висоти цего паперового грошевого обігу і від стану платничого білянсу, який рішав би про подачу і попит на цю паперову валюту.

Потреба вимінности вимагає, щоби Банк Польський удержував відповідне покриття банкнотів, а то в золоті і в девізах з тим, що запас золота мусить покривати 30% цілого обігу банкнотів. Значіння запасу золота не є, що правда, мале, але не слід його перебільшувати, бо сам запас золота не рішає про долю валюти. При золотій валюті не можна без золота обійтися, одначе на него треба дивитися лиш, як на засіб, який має тримати валюту у стані стабілізації. Не можна з монетарного золота робити самоцілі і не слід нагромаджувати його тільки на те, щоб воно лежало у пивницях без огляду на валюту, якій золото має служити за покриття. Ціль має бути: стабілізація валюти, — а для сповнення тої ціллі потрібно золота, одначе не більше, ніж практичні валютарні потреби вимагають. Коли золоте покриття банкнотів Б. П. процентово росте, то це може значити, що Б. П. скуповує золото на внутрішньому ринку і за него платить своїми банкнотами, або що девізи вимінюються за золото і воно напливає із заграниці, як наслідок корисного стану платничого білянсу Польщі, або врешті, що сума обігу банкнотів, яка мала банково-торговельне покриття, зменшилася. Навпаки, коли золоте покриття Б. П. зменшується, то це знак, що золото — виміняне за банкноти — тезавризується, або що його висилається за границю на вирівданння пасивних сальд платничого білянсу. В даному випадку, для цього уживається у першій мірі запасу девіз, які походять з доконаного польського експорту і служать на те, щоби заплатити ціну імпорту, обслужити закордонні чужовалютові позички з відсотками і оплатити кошти закордонного представництва Польщі. Такий чи інший процентовий стан золотого і девізового покриття треба уважати безпосереднім покажчиком ступня активности польського національного господарства у міжнародніх оборотах, бо, наслідком активности платничого білянсу Польщі, все буде приплив золота і девіз із заграниці до Б. П., і навпаки, відплив девіз і золота з Б. П. все буде наслідком пасивности платничого білянсу Польщі.

Сума уділеного кредиту у банкнотах на основі торговельного покриття теж впливає на процентову висоту покриття валюти, бо, при незміненій кількости золота і девіз, збільшується сума обігу банкнотів.

Другою підвалиною золотої валюти є право свобідного карбування золотих монет у державній карбівні. У цій своїй чистій формі це правило не може мати у Польщі практичного примінення, бо ефективного золотого обігу тут нема. За те є приняте помічне правило, що банк є обовязаний купувати золото по ціні не нижчій, ніж яку вказує законний золо-

тий парітет. В цей спосіб є уможливлена продаж золота за повновартні банкноти, за які — у випадку потреби — дорогою дальшої виміни можна дістати або золото або девізи.

Покриття валюти (точніше банкнотів) девізами є подиктоване практичними потребами, які вяжуться з міжнародньою торгівлею. Експорт з Польщі приносить до неї девізи, а торгівля ними, хоч не має ніяких обмежень, то всежтаки концентрується в емісійній установі, яка має значний вплив на торгівлю девізами.

Б. П. купує девізи за свої банкноти, які з моментом купна збільшують суму обігу банкнотів, а тому девізи можуть служити їм за покриття. З моментом продажі тих девіз вертаються до банку банкноти, і так проходить до певної міри самочинна реґуляція обігу банкнотів, на основі припливу чи відпливу закордонних засобів плачення. Торгівля девізами є найважнішим засобом девізової політики емісійної установи; а що девізова політика спирається на стані платничого білянсу держави, який має рішаючий вплив на стабілізацію валюти, то зовсім зрозуміло, що добре ведена девізова політика є важним інструментом реґуляції грошевого обороту зі закордоном; і при його допомозі посередньо тримається валюту у стані стабілізації.

Вичерпування девіз у польських відносинах вказувало би на те, що польський експорт сильно змалів. А треба мати на увазі, що цей експорт мусить бути так великий, щоби своєю ціною міг покрити не тільки конечний імпорт, але й давав ще значні надвишки, для виконання фінансових зобовязань держави і численних приватних господарств супроти закордону. У стані тривалої пасивности платничого білянсу мусіли би врешті вичерпатися девізи і прийшла би черга на золото, яке треба би було вивозити за кордон. Щоб не втратити мінімального запасу золота, Б. П. мусів би припинити вимінність банкнотів за золото і з тим моментом довершилось би відступлення від парітету золота; банкноти дістали би примусовий обіг, стали би звичайною паперовою валютою і напевно заломався би їх курс.

Отже основною передумовою вдержання польської валюти при золотому парітеті є зрівноважений платничий білянс, який в цілости залежить від активности польського експорту. На основі зрівноваженого платничого білянсу Б. П. може мати абсолютну змогу вести відповідну девізову політику і при її допомозі тримати курс польської валюти на рівні золотого парітету, що є визначений у монетарному числі.

Чи є небезпека для польської валюти?

Може їх бути дві: платничий білняс у звязку з експортом і державний бюджет.

Вище була мова про те, що тривало пасивний білянс мусить привести заломання хочби і не знати якої сильної валюти, бо перевага у доконуванні виплат за границю над вплатами із загра-

ниці проженe зпершу цілий запас девіз, а потім виганятиме і золото, оскільки його не відорветься від валюти.

У польській дійсности найважнішим елементом платничого білянсу є експорт. Казали ми, що ціна цього експорту мусить бути значно вища від імпорту, щоби надвишкою експорту можна було заплатити закордонні претенсії з ріжних титулів. Міжнародні претенсії вирівнюються врешті решт товарами, отже експортом, а лиш неполагоджені невеликі ріжниці вирівнюються золотом. А що Польща не може вивозити золота, бо сама не є його продуцентом, то одиноким засобом для вирівнування польських зобовязань супроти заграниці мусить бути експорт товарів з Польщі. Польща є країною переважно хліборобською і сирівцевою, а тому може вивозити за кордон у першій мірі те, що добуває із землі і що плекає на землі. Теперішні експортові можливости переважно хліборобської і сирівцевої країни є досить обмежені, бо змагання до самовистарчальности передових держав світа жене їх продукувати якнайбільше у себе і обмежувати імпорт, а коли вже приневолені щось імпортувати, то роблять це лиш на основі імпортових контінґентів, які є визначені окремими умовами на засаді взаїмности в інтересах. Польща є в тому гіршому положенні, що її сусіди, з якими в першій мірі повинен іти живий вимінний рух, є під господарським чи фінансовим оглядом досить слабі і не всилі приймати польський експорт у таких розмірах, як це навіть їм самим було би потрібно. Зокрема господарські і валютарні трудноші Німеччини не дозволяють, щоб вона стала для Польщі головним відборцем експортових артикулів. Вивіз хліборобських продуктів дуже утруднений навіть туди, куди давніше мав досить добрий доступ. Всежтаки закордонна торгівля Польщі не дає підстав до особливих побоювань за долю польської валюти. Згідно з даними статистичного уряду (з 15. червня 1934.) ціна імпорту найважніших товарів до Польщі виносила від січня до травня 1933. зол. 309,340.000 а від січня до травня 1934. зол. 326,686.000.— Ціна експорту найважніших товарів з Польщі виносила від січня до травня 1933. зол. 357,526.000.— а від січня до травня 1934. зол. 391,434.000.—.

З цего виходило би, що імпорт збільшився за рік о 5.61%, а експорт збільшився за рік о 9.50%.

Хочби навіть приняти за певне, що подані цифри не зовсім точні, то всежтаки покажчиком певної тенденції вони можуть бути; а це значить, що в тепрішньому стані міжнародньої торгівлі Польщі — мабуть — нема видних небезпек для польської валюти.

Державний бюджет не має властиво безпосереднього звязку з валютою та безпосереднього впливу на неї. Коли бюджет є пристосований до прибуткової сили господарського організму і не забирає з него більше, ніж цей організм може державі дати, то в таких умовах доля самого бюджету не впливає на долю валюти і евентуальні бюджетові дефіцити в нічому не могли би

нарушити стабілізації валюти. Теоретично є можливо, що бюджетові дефіцити могли би бути такі великі, що держава не могли би вивязуватися зі своїх платничих зобовязань, але валюта могла би затримати свою повну стабілізованість і не стратила би ані одного пункту. Одначе практично справа виходить інакше.

Бюджет може бути за високий у порівнанні з доходовістю національного господарства і тоді обтяжує це господарство понад міру. Надмірні податкові тягарі обтяжують виробництво і забирають йому за велику частину прибутку, через що нема змоги цього прибутку капіталізувати і так побільшувати суму національного майна. У такому стані витворюється диспропорція між коштами удержання держави і висотою загального суспільного доходу, який лишається до поділу між учасників продукції. Обтяжене виробництво починає працювати дорого, загальний рівень цін на внутрішньому ринку підноситься і виробництво тратить конкуренційну здатність з чужою продукцією на чужих ринках збуту. Колиби хотіло цю конкуренційність і на далі затримати, то мусіло би обнижувати ціну за домашній сирівець і заробітну платню або — як це робиться тепер в Польщі з декотрими експортовими артикулами — на основі умови з державою експортується по ціні, яка є нижча, ніж власні кошти витвору, а цю ріжницю (страту на експорті) покриває краєвий консумент у збільшеній ціні на внутрішньому ринку, а подекуди і сама держава з податкових грошей у формі ріжних експортових премій.

Колиж би надмірного бюджету не можна було зреалізувати у приходових позиціях навіть драконськими способами стягання податків і через те повставав би у бюджеті дефіцит, який неуможливлював би державі вивязуватися з її нормальних платностей, то в такому стані, для утримання державного апарату в чинности, треба би було затягати внутрішні або й зовнішні позички на покриття дефіциту. Закордонні позички на покриття бюджетового дефіциту даються не радо й не легко, а тому найчастіше уживається внутрішнього ринку для уміщення позичок. Цілу річ робиться приємливішою відповідним патріотичним забарвленням, але наслідок позички остається все той самий: бідний на грошеві капітали грошевий ринок ще більше обезсилюється, бо господарський організм віддає частину оборотового капіталу, а сам шукає кредитової помочі або звужує цілу виробницьку чинність і тим ще погіршує положення.

У таких обставинах нема іншої ради, як відповідно сильно зредукувати державний бюджет, поставити державні видатки у відповідне відношення до прибутковости національного господарства і брати з него лише стільки, скільки воно направду може дати.

Якщо нема охоти або відваги це зробити, то на покриття бюджетових недоборів видається звичайно такі чи інші державні бони або білєти. З початку нема примусу брати їх при плаченні,

а потім наділюється ці білєти примусовим обігом, вони починають ходити на рівні з банковими білєтами, яким муситься відобрати право вимінности і — паперова валюта готова. Можна зробити також в той спосіб, що затягнеться в емісійній установі більшу позичку в банкнотах, відбереться їм право вимінности і це буде також формальний перехід до паперової валюти.

В обох випадках збільшений грошевий паперовий обіг піднесе рівень цін на внутрішньому ринку, звалить девізовий курс валюти і зруйнує її стабілізацію.

Сума бюджету польської держави на 1934/35. р. виносить зол. 2,200,000.000.— Це тягарець досить показний, коли брати на увагу поменшений господарський рух і обороти та дуже поменшені доходи великої більшости громадян Польщі. Польща, як країна переважно хліборобська, черпає більшість своїх доходів з хліборобської продукції. А що доходи з цеї продукції зменшилися о 64%, рівняючи з передкрізовими часами, то з цего виходить, що вимоги, які до хліборобської продукції ставить державний бюджет, повинні теж зменшитися о 64%. Одначе так не є, а тому бюджетові тягарі найсильніше налягають на хліборобську продукцію і ще більше ускладнюють її положення. Нехліборобська продукція змогла — в той чи інший спосіб — зберегти значно вищі ціни і вищу рентовність, ніж хліборобська продукція, а тому ця перша відчуває натиск податкових тягарів значно менше, як друга.

Польський бюджет є очевидно за високий, бо навіть при повній безоглядности при стяганні податків, лишаються значні бюджетові недобори, що доходять до 30 міліонів зол. у місяць. На їх покриття іде цілий великий вислід внутрішньої позички, але у звязку з цим насувається питання, що буде, коли позичка вичерпається. Треба признати, що керманичі польських фінансів досить відважно переводили редукції видатків, але ці редукції показуються ще не вистарчаючими в обличчу тяжкої дійсности. Очевидно, що процес всяких редукцій є дуже тяжкий і складний, головно у великій державній машині, одначе ніхто не може заперечити, що ці редукції є ще у значній мірі можливі у таких областях видатків як військовість, внутрішні справи і інвестиції. Врештою ці редукції вимусить сама дійсність, хіба що влада станула би на становищі, що вигідніше зруйнувати стабілізацію валюти, ніж переводити дальші ощадности у бюджеті.

Алеж бо зруйнована стабілізація валюти і евентуально збільшений паперовий грошевий обіг пожене до гори ціни на внутрішньому ринку, зменшить внутрішню вартість гроша, а тим самим і бюджету, через що погіршиться положення всіх тих, що живуть з державного бюджету, бо реальна вартість їх доходів зменшиться.

Але, що втрата валютарної стабілізації погіршилаби господарське положення цілої країни, бо підорвала би ощадність, якою творяться нові капітали, то

тому до цего не можна допустити, а треба переводити дальшу компресію бюджету не тільки до ступня його рівноваги, але аж до меж, у яких господарський організм може його нести.

Доки це не переведеться і доки будуть лишатися значні бюджетові недобори, яких нема чим покрити, то доти висітиме над валютою поважна небезпека.

Дефляція і збільшення внутрішньої вартости гроша.

Дефляція є явище виключно валютарне і говориться про неї все тоді, коли пляново переводиться зменшування суми грошевого обігу, який в господарському житті виконував функції засобу вимінности, при чому це поменшення мусить бути постепенне, помітне і тривале, а також мусить мати на цілі збільшування внутрішньої вартости гроша. Дефляція може бути абсолютна, коли сума грошевого обігу зменшується в порівнанні до числа населення, без огляду на ступінь господарської активности і може бути релятивна, коли сума грошевого обігу зменшується в порівнанні до ступня інтензивности господарського життя, отже до суми господарських дібр, що переходять виміну. Релятивна дефляція є тоді, коли зменшується сума грошевого обігу при незменшених оборотах господарськими добрами. Валютарне значіння має тільки релятивна дефляція і тому тільки про неї говоритимемо у звязку з теперішним станом польської валюти. Слід зазначити, що слова »дефляція« почали помилково уживати—головно у публіцистиці—на означення всякого зменшування, звужування чи знижування оборотів, доходів, бюджетів і т. д., хоч це слово є валютарного походження і тільки у звязку з валютарними справами можна його уживати.

На питання, чи польська валюта переходить релятивну дефляцію, треба—по дбайливому розваженні справи—дати непопулярну відповідь, що польська валюта релятивної дефляції не переходить. Вона перейшла абсолютну дефляцію, одначе ця не має для валюти помітнішого значіння. Сума грошевого обігу із зол. 1,661,800,000.— в 1929. р. зменшилася на зол. 1,246,100,000.— в р. 1934. (травень), а це дає 25% поменшення грошевого обігу. Колиж кажемо, що дефляція є тільки тоді, коли сума грошевого обігу зменшується без одночасного зменшування інтензивности у виміні господарських дібр, то мусимо констатувати, що польська валюта дефляційного процесу не проходила, бо сума польського грошевого обігу зменшувалася рівнобіжно до поменшених оборотів економічними добрами і до обниженого рівня цін. Упали ціни, обнизилися обороти, а в наслідок того певна сума грошевого обігу була у вимінному русі вже непотрібна і тому даний стан економічного руху сам прогнав з обороту частину грошевого обігу. Коли сума грошевого обігу тільки достосовується до поменшених оборотів і обнижених цін,

то при такій умові нема валютарної дефляції, тобто немаплянового зменшування грошевого обігу з метою підносити купну силу гроша. Бо дефляція є метода валютарної політики, якою — при паперовій валюті — реґулюється купна сила гроша і ціни на внутрішньому ринку і то так, що купна сила гроша збільшується, а ціни знижуються.

Сьогоднішні ціни очевидно дуже впали в порівнанні з передкрізовими цінами, але цей спад цін не є наслідком зменшування суми грошевого обігу, як часто помилково думають, лише є наслідком зміни умов продукції у світі й утруднення міжнародньої виміни дібр. Цей спад цін є універсальним проявом, який проходить не в одній тільки Польщі, а в цілому світі і він мусів мати вплив також на валюту кожної держави. Валюти мусіли достосуватися до поважного спаду цін і оборотів, і емісійні установи мусіли забрати з обігу певну частину грошей, бо інакше була би нарушена здорова попередня реляція між сумою обігу та інтензивністю господарського життя, а це булоби відобрало змогу втримати валюту при золотому парітеті.

Ціни промислових виробів упали від р. 1928 о 36.10%, півфабрикатів о 39.60%, сирівців о 41.50%, а сільсько-господарських продуктів аж о 64.20%. При такому загальному спаду цін зменшення грошевого обігу о 25% не можна уважати ніякою дефляцією, лиш треба ствердити, що зменшення грошевого обігу підбігало все за спадом цін, отже не могло бути причиною спаду цін, бо було — якраз навпаки — його наслідком.

В умовах золотої валюти та ще там, де в обігу є виключно банкноти, навіть не можливо переводити плянову дефляцію, бо стягання певної частини паперового грошевого обігу довелоби до того, що курс банкнотів мігби бути вищий від курсу золота, яке банкнот репрезентує. Тоді виплачувалосяби купувати золото за кордоном, привозити його до краю і продавати емісійній установі по ціні, яка є з гори визначена на основі монетарного числа. Цей процес увівби автоматично нові банкноти до обігу і зробивби неможливим творення розбіжности між курсом банкнотів і золота.

На питання, що булоб сталося з валютою, коли б емісійна установа не достосувала грошевого обігу до витворених цінових і оборотових умовин — треба відповісти ось так: Незмінена величина грошевого обігу, при зменшених цінах і оборотах у світі, булаб до певної міри здержала спад цін на внутрішньому ринку, але в томуж моменті булаби виринула альтернатива: або відорвати валюту від золотого парітету або перестати експортувати. Створення паперової валюти булоби зберегло експортові можливости, а може подекуди і збільшилоби їх, одначе для цього треба булоб доконче жертвувати стабілізацією валюти. Декотрі держави дійсно пішли цею дорогою, хоч знову же деякі воліли затримати золоту валюту, але тому також не мали змоги затримати спад цін і мусіли зменшувати грошевий обіг, бо інакше бувби основно

підломаний якийнебудь експорт; просто через те, що на світовому ринку втримується тільки дешевий експорт.

Колиж дуже тяжко експортувати при низьких цінах, то якеж без порівнання тяжче — просто неможливо — булоб експортувати при високих цінах, в умовах золотої валюти. Зменшення експорту, внаслідок високих цін, скоро привелоб до вичерпання девіз, що є потрібні на заплачення конечного імпорту і інших зобовязань супроти закордону, а це примусилоби вивозити монетарне золото і автоматично обмежилоби імпорт. Щоб не допустити до вичерпання запасу золота, требаби було завісити право вимінности, а це зробилоби кінець стабілізації валюти, бо недостаток чужих девіз на внутрішньому ринку вигнавби їх курс високо до гори, а значніша подача краєвих засобів плачення за кордоном зіпхнулаби їх курс більше чи менше у низ.

З уваги на недоцільність такого розвитку справ для Польщі, для вдержання зол. валюти треба було доконче реаґувати на загальний спад цін у світі в той спосіб, що певну частину грошевого обігу, як непотрібну у вимінному русі, бо вже не пропорціональну до зменшених цін і оборотів, мусілося з обігу забрати. Це поступовання було подиктоване оглядом на експорт і на конечність втримати ціни на рівні загально-світових цін, а тому валютарний процес достосовування величини грошевого обігу до цін — мав своє повне оправдання, коли раз станулося на становищі, що золотого парітету покидати не слід.

Вдержання золотої валюти не було тут самоціллю, бо валюта є уладження, яке має служити національному господарству; і не стосується господарство до валюти, тільки навпаки, валюта стосується до господарства, але лиш настільки, наскільки вона у процесі достосовуння не тратить своїх найістотніших ціх, якими є стабілізованість та випливаюча звідси здатність бути добрим мірником і зберігачем господарських вартостей

Одначе саме тут є слабе місце валюти. Таким абсолютно бездоганним мірником вартостей — валюта не є, бо сама вона міняє свою вартість, як про це свідчить дотеперішня історія валютарних уладжень. На жаль, не маємо такої валюти, що її внутрішня вартість булаби вповні стабілізована і булаб уведена у незмінне відношення до загального рівня цін на господарські вартости. Стабілізованість валюти є тільки релятивна, бо дається що правда стабілізувати скількість монетарного металю у валюті, але не дається тривало стабілізувати його вартости у відношенні до інших господарських вартостей.

Бувають часи, коли це відношення вартостей дуже міняється і тоді навіть найкраща валюта, яку знаємо — золота валюта — не в силі забезпечити стабілізації загального рівня цін. Ціни поодиноких господарських вартостей можуть і будуть все мінятися, бо на них ділає закон подачі і попиту; але йде про те, щоби не мінявся загальний рівень цін у відношенні до вибра-

ного мірника вартостей, яким у нашій господарській культурі є золото.

Цей прояв зміни внутрішньої вартости гроша бачимо сьогодні. Зміна довершилась так, що внутрішна вартість валюти зросла, бо загальний рівень цін всіх господарських вартостей обнизився, ціни впали і відношення між валютою і іншими вартостями дуже змінилося. Валюта не сповнила добре своєї фундаментальної функції стабілізованого мірника господарських вартостей, але з тим треба погодитися, бо нема дотепер ліпшого засобу мірення вартостей, просто через те, що само поняття вартости є рлятивне і змінчиве, а тому ледви чи вдасться колинебудь застосувати до мірення вартостей такий мірник, якого внутрішня вартість у відношенні до інших вартостей не міняласьби.

Зміна внутрішньої вартости валюти, яка зайшла через загальну обнижку цін на всі майже економічні добра, відбилась найтяще на кредитових справах, без яких наша орґанізація економіки не всилі обійтися. Збільшення внутрішньої вартости гроша значило одночасно збільшення внутрішньої вартости довгу, який був затягнений у часі іншої внутрішньої вартости гроша. Ця переміна внутрішньої вартости довгу виросла сьогодні до великої проблєми, яка цікавить не тільки довжників, що їх гнете непердбачуваний тягар довгу, але також займає увагу всіх, тих, що стараються найти способи, якими можнаби зменшити незавинену шкоду довжників, одначе так, щоб не припинився процес творення нових капіталів і щоб не підломалося ціле кредитове уладження.

Ілярій Ольховий.

ПРОБЛЄМИ КООПЕРАТИВНОЇ ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ

Про упорядковання сітки кредитової кооперації

На засіданні Кооперативної Ради у Варшаві дня 12 липня ц. р. провідник Ради п. К. Поміяльський представив в загальних зарисах стан розміщення кредитових кооператив в державі, виснюючи, що Бюро Кооперативної Ради розпочало працю в ціли приготовання проєкту унормовання сітки кредитових кооператив в цілій державі. Тимчасом, з огляду на ряд випадків надуживання кооперативної фірми для спекуляційних цілий, п. К. Поміяльський запропонував Раді прийняти ухвалу про стримання видавання ревізійними союзами і бюром Кооперативної Ради посвідчень про доцільність закладання щадничо-позичкових кооператив всіх типів, аж до часу подрібного уреґульовання справи сітки цих кооператив. Це внесення провідника Кооп. Ради ухвалено з тим, що термін уреґульовання справи сітки

кредитових кооператив має бути приспішений і це питання має прийти до розгляду на одно з найблизчих засідань Ради. Крім того принято ухвалу в справі узгіднення діяльности громадських кас, що працюють на терені кредитових кооператив.

В якому напрямі ведеться в Кооперативній Раді підготовча праця для упорядкування сітки кредитової кооперації в Польщі, про це дещо орієнтує стаття д-ра Т. Клапковського, в часопису „Spólnota Pracy" ч. 4—7 за червень—липень ц. р., що є тепер органом Кооп. Ради, п. з. „Zagadnienie sieci powszechnych spółdzielni kredytowych w Polsce".

Др. Т. Клапковський пише в своїй статті: »Одною з підставових умов розвою кооперативного руху є плянове і цілеве розміщення кооператив на терені. Тому належито ведені кооперативні союзи пильно перестерігають доцільности повставання і плянового розміщення поодиноких типів кооператив. В тій цілі опрацьовується сітка кооператив, раціонально розміщених на терені, на підставі якої основуються, розвязуються або лучаться кооперативи даного типу. Одначе розбиття кооперативного руху в Польщі на конкуруючі між собою на тім самім терені ревізійні союзи й існування тисячів не обєднаних в союзи кооператив спричинює це, що розміщення кооператив є далеке не тільки від якоїнебудь програмовости й доцільности, але навпаки, є часто запереченням найпримітивніших вимог здорового розуму — зі шкодою однаково для кооперативного руху,як також для цілости суспільно-господарського життя«.

По цих загальних увагах принціпіяльного характеру, проти яких нічого не може замітити, др. Т. Клапковський каже, що одною з найбільш пекучих проблєм є проблєма сітки загальних кредитових кооператив в Польщі (то зн. кооператив міського типу, сист. Шульцого з Деліч), а щоб довести, що сказане вище не є голословне, подає кілька статистичних табель, опрацьованих на підставі матеріялів, зібраних в Кооперативній Раді, котрі подають власне образ розміщення цього типу кооператив. Цифровий матеріял табель дійсно цікавий, але для вияснення справи дає мало.

Перша табеля подає розміщення кооператив по воєвідствам, після національних ґруп ревізійних союзів. З табелі довідуємося, що в 1933 р. існувало в Польщі загалом 2608 чинних кредитових кооператив міського типу та 922 нечинних (в табелі вони називаються розвязаними!). З чинних кооператив 1806 належало до союзів ревізійних, а 622 оставали поза союзами. Чинні кооперативи мали осідок в 987 місцевостях, пересічно на одну місцевість припадало **2.37** кооператив.

Найбільше кооператив припадає на одну місцевість у львівському воєвідстві (4.80), найменше в поморському (1.44). З поодиноких ґруп воєвідств найбільше кооператив на одну місцевість припадає у воєвідствах полудневих (3.03), найменше в західних (1.54), центральні воєвідства зближаються під цим оглядом до полудневих (2.32), а воєвідства східні до західних (1.74).

З обєднаних в союзи 1806 кооператив припадало на союзи познанської »Унії« 648, на союзи варшавського »Зєдноченя« 18, на українські союзи (РСУК, РРС) 132, на німецькі 122, на жидівські 886. Кооперативи жидівських союзів становлять близько половини (49.1 проц) всіх усоюзнених кооператив.

Кооперативи »Унії« розложені більше-менше рівномірно по всій державі. Найбільше їх в воєвідствах західних (240), відтак у воєвідствах центральних (195), третє місце займають воєвідства полудневі (159), а найменше у воєвідствах східних (54). Кооперативи »Зєдночення« мають свій осідок на Шлеську і в Кєлєцькому воєвідстві. Кооперативи німецьких союзів положені майже виключно в західних воєвідствах (116), а кооперативи українських союзів головним чином в полудневих воєвідствах (117), а в меншій мірі у східних (14), одна кооператива була в Люблинському воєвідстві. Що до жидівських кооператив, то більше половини їх (457 на 886) припадає на центральні воєвідства, відтак ідуть воєвідства полудневі (253) і східні (171). В західних воєвідствах було всього 5 жидівських кооператив.

З остаючих поза союзами 622 чиних кооператив найбільше їх є у воєвідствах центральних (265), відтак у полудневих (247), на східні воєвідства припадає 77, на західні 33.

З нечинних (розвязаних — ?) кооператив числом 922, більше половини (514) припадає на полудневі воєвідства, коло третини (321) на центральні, на східні 60 і на західні 27.

З другої табелі (розміщення кооператив в поодиноких катеґоріях міст) довідуємося, що на 1101 місцевостей, в яких мали осідок як чинні, так і нечинні кредитові кооперативи, було близько половини (515) місцевостей, що не мають характеру міст. Найбільше таких місцевостей припадає на центральні воєвідства (191), на східні 122, на західні 108, на полудневі 94. Решта місцевостей, що формально є містами, діляться на ґрупи по кількости населення в такий спосіб:

До 5000 мешканців	265
5000 до 10.000 мешканців	170
10.000 до 25.000 мешканців	100
25.000 до 100.000 мешканців	40
Поверх 100.000 мешканців	11
Разом міста	586
Інші місцевости	515
Разом	1.101

Цей поділ місцевостей на ґрупи нічого не дає, бо бракує до нього даних про кількість кооператив, що припадають на поодинокі ґрупи місцевостей. Натомісць табеля подає уґруповання місцевостей по кількости кооператив в кожній з них. З цього уґруповання виходить, що близько половини місцевостей (529 на 1101) мають по одній кооперативі, 211 місц. по 2 кооп., 104 місцевостей по 3 кооп., 100 місце-

востей 4 до 6 кооп., 27 місцев. 7 до 10 кооп., а 5 місц. понад 24 кооператив. Місцевостей без чинних кооператив 111.

До цих табель Др. Т. Клапковський робить такі уваги. »Подані в табелі (першій) дані—каже він—вказують на поважне розпорошення загальних кредитових кооператив, особливо це відноситься до воєвідств краківського, львівського, станиславівського і тернопільського, а також міста Варшави (101 кооператив). Розміщення меншостевих кооператив покривається подекуди зі степенню густоти відповідних національних ґруп«.

Цифрові дані другої табелі, вказують, на думку др. Т. Клапковського, »на велику розбіжність між поодинокими воєвідствами. Коли в західних воєвідствах переважають міста, в котрих мають осідок 1—2 народних банків,що належать до союзів ревізійних, то у воєвідствах Східної Ґаличини (Малопольщі) дуже велике число місцевостей є тереном діяльности 4 до 10, а навіть ще більшого числа народних банків, при чім велика часть тих банків не належить до ревізійних союзів.

Це управнює Д-р Т. Клапковського до твердження, »що густота загальних кредитових кооператив є — поза воєвідствами західними, а також воєвідствами білостоцькому, новоґрудському, поліському і віленському — дуже велика. Сітка тих кооператив є занадто густа«. Пояснює це він »передовсім розбиттям кооперативного руху на національні ґрупи, котрі змагають до витворення незалежно від інших ґруп власної сітки кооператив для членів даної народности«, та »розбиттям в лоні поодиноких народностей«.

Як на приклад розбиття кооператив в лоні одної народности, др. Т. Клапковський вказує на Жидів, ілюструючи це осібною табелею розміщення жидівських кооператив по воєвідствам, після окремих союзів.

Цих союзів мали Жиди 4, всі вони обєднували 887 кооператив. Найбільше мав кооператив Союз жидівських кооперативних Товариств у Варшаві (572), якого переважаюча більшість кооператив була розміщена в центральних воєвідствах (323), на воєвідства східні припадало 140 кооп., на полудневі 106, а на західні всього 5. Отже тереном діяльности цього союза є головним чином колишній »російський забор«. Другий варшавський Союз жидівських купецьких стоваришень кредитових також поширює свою діяльність головно в »російському заборі«. З 126 кооп. цього союза на центральні воєвідства припадало 96, на полудневі 20, на східні 7 і західні 1. Натомісць тереном діяльности двох львівських союзів є головним чином Галичина. Зі 125 кооп. Загального Союза на полудневі воєвідства припадало 70, на центральні 31, на східні 24; а майже всі кооперативи Центрального Союза мають осідок в полудневих воєвідствах (58 на 64).

З поодиноких воєвідств найбільше жидівських кооператив в келецкому воєв. (103), львівському (95), люблинському (89), варшавському (88) і т. д.

Про жидівські кредитові кооперативи др. Т. Клапковський

пише, що »багато з них є скорше псевдокооперативами, котрі під захистом кооперативного закону, як звичайні родинні спілки, займаються або лихварським визиском християнської людности, або провадять долярівкові і інші спекуляційні інтереси«.

По цім приходить др. Т. Клапковський до таких загальних висновків: »Коли західні воєвідства мають раціональну сітку кооператив, то в інших дільницях відносини більше або менше відбігають від того, що повинноб бути. Заходить отже потреба оздоровлення відносин на цьому відтинку, при чім особливо наглою є справа сітки народних банків в Сх. Галичині (сх. Малопольщі)«.

Для оздоровлення існуючого стану др. Т. Клапковський пропонує:

1) Зменшення на окремих теренах числа загальних кооператив дорогою лучення здорових кооператив, а передовсім розвязання псевдокооператив.

2) Обмеження числа новоповстаючих народних банків, доцільність закладаня яких мусить бути досліджувана індівідуально.

3) Усування в міру можности орґанізаційного розбиття, особливо коли ходить про жидівські кооперативи.

4) Зменшення числа кооператив, що не належать до ревізійних союзів, припоручаючи здоровим кооперативам приступлення до відповідних ревізійних союзів або розвязуючи нездорові кооперативи та псевдокооперативи.

На кінци своєї статті др. Т. Клапковський пише, що »запровадження раціоналізації кооперативної праці на цьому відтинку лежить однаково в інтересі держави, як також кооперативного руху«, тому висловлює сподівання, що »Кооперативна Рада, як також ревізійні союзи заінтересуються цим питанням і відповідно попровадять свою кооперативну політику, в імя добре зрозумілого державного і суспільного інтересу«.

Рекомендовані др. Т. Клапковським засоби оздоровлення відносин в кредитовій кооперації в засаді можна прийняти. Але не можна погодитися з його твердженням про поважне розпорошення кредитових кооператив міського типу і про занадто густу сітку цих кооператив; принаймні це не виплиає з наведеного ним статистичного матеріялу.

На 6,607.783 міської людности в Польщі, по перепису 1921. р. (тепер є її значно більше), 2.608 кредитових кооператив міського типу скорше є числом замалим, як завеликим. Особливо, коли взяти під увагу, що значна частина тих кооператив положена в місцевостях, котрі формально не мають характеру міст, хоч часто мають більше число мешканців, як деякі повітові міста. Колиб дорахувати людність цих місцевостей до людности міст, то тоді число кредитових кооператив міського типу (народних банків) у відношенні до числа населення требаб було признати цілком невистарчаючим. Бо треба брати на увагу також те, що ріжнонаціональний склад людности міст і місточок, де ті кооперативи мають осідок, а також дуже зрізничкований соціяльний і професійний характер їх людности (міщани, купці, ремісники,

робітники, урядники і т. п.), вимагають пристосовання кооперативного кредиту до інтересів і потреб поодиноких ґруп населення. Звідси випливає потреба творення в містах і місточках більшого числа кредитових кооператив.

Взагалі кредитова кооперація в Польщі розвинена досить слабо, а одною з причин сеї слабости є також рідка сітка кооператив. І найслабше кредитова кооперація представляється в тих полосах держави, які др. Т. Клапковський уважає »благополучними« що до »загущення« їх кооперативами міського типу, а саме східні воєвідства.

Трошки більша густота кредитових кооператив в полудневих воєвідствах (в Галичині), ніж в цілій Польщі (3.03 проти 2.37 на одну місцевість), знаходить своє пояснення також в тому факті, що в полудневих воєвідствах є більше місцевостей зі значним числом ріжнородної під оглядом національним і фаховим людности, ніж в інших полосах держави.

Не можна говорити про пересадне число кредитових кооператив навіть у жидів (886 на 2.772.000 жидівської людности в 1921 році). Але не дасться заперечити, що в деяких місцевостях є по кілька жидівських кооператив, існування яких не викликується потребами жидівської людности. Серед них зустрічаються й спекулятивні фамілійні спілки, про які згадує в своїй статті др. Т. Клапковський. Ці кооперативи часто бувають великим нещастям для їх селянської клієнтелі. Що до таких фактів, то усунення їх являється конечним.

Що до розбиття кооперативного руху на національні ґрупи, то є це річ цілком природня і не вимагає узасаднення. Про розбиття кооперативного руху в лоні дотичних національностей можна бути ріжної гадки. Таке явище обсервуємо і в інших краях. Немає жадної держави і жадної суспільности в світі, де кооперативний рух бувби одноцілим*).

Найбільше може слушности має закид, який робиться жидівській кооперації, що діяльність жидівських союзів перехрещується під територіяльними оглядами. Але і це не є великим гріхом для такої екстериторіяльної нації, як жиди, особливо коли возьмемо на увагу, що і в кооперації територіяльних народів подибуємо таке перехрещування.

Цими своїми увагами не хочемо сказати, що в кредитовій кооперації все є добре і вона не потребує ніяких реформ. Треба тільки, щоб ці реформи диктувалися інтересами кооперативного руху і не вийшли йому на шкоду. **Андрій Жук.**

---

*) Хочби тому, що кооперативною формою користуються ріжнородні суспільні ґрупи і верстви, які часто мають протилежні собі господарські інтереси; а відмовити їм права до кооп. орґанізації не має підстав. — **Ред.**

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Огляд однорічної праці кооператив з району ПСК у Калуші за 1933 рік.

1. Район діяльности.

Район, що на нього поширюється торговельна й організаційна діяльність ПСК в Калуші, обіймає цілий калуський повіт, частину долинського повіту, т. є Рожнітівщину. Цей район начислює 89 громад, з чого на Калущину припадає 63 місцевостей, на Рожнітівщину 26.

Кількість рільних господарств виносить 27.574, з чого на українські рільні господарства припадає 25.145, цеб то 91 проц. Населення начислює загально 148.116 душ, з чого на українське населення припадає 125.168 душ, цеб то 86 проц.

Всіх чинних кооператив з кінцем 1933 р. було 117, а саме:
торговельних 85 (76 україн., 1 русска, 8 польських),
кредитових 26 (14 україн., 1 русска, 8 Стефчика, 3 міські: поль. і жид.),
молочарських 6 (українські районові молочарні).

На 100 громад припадає 130 кооператив, на 1000 рільних господарств — 4,6 кооператив, на 10.000 населення — 8 кооператив.

На 1 кооперативу припадає 1.266 душ населення, на 1 торговельну кооперативу 1.742 душ.

2. Українська кооперативна мережа.

Район ПСК начислював з кінцем 1933 р. ось яку кількість чинних українських кооператив:

споживчих міських	5
хліборобських для заг. закупу і збуту	71
кредитових (укрб. і райфайз.)	14
районових молочарень	6
разом	96

Цей огляд обіймає 71 чинних хліборобських кооператив для загального закупу й збуту, що стояли в торговельних і організаційних звязках з ПСК протягом цілого 1933 р. Своєю діяльністю охоплюють вони 69 громад і обслуговують тамошніх членів і населення взагалі при допомозі 89 кооперативних крамниць, а саме:

5 кооператив має по 3 крамниці,
8 " " " 2 "
58 " " " 1 "

В районі цих громад є 20.537 рільних господарств, з чого на українські рільні господарства припадає 18.949, ц. то 92 проц.; загал населення виносить 102.145 душ, в цьому українське населення — 93.657 душ, ц. то 91 проц.

Приватних крамниць є в районі 153, з чого на українські припадає 69, на польські — 9, жидівські — 75. В 1932 р. було в цих

самих громадах 155 приватних крамниць: українських — 71, польських — 8, жидівських — 76.

На 100 громад припадає 129 кооперативних крамниць (головних і філіяльних), 222 приватних крамниць.

Відношення кооператив до кількости рільн. господарств і населення було таке:

	коол.	кооп. крамн.	прив. крамн.
на 1000 загалу ріль. госп.	3,4	4,3	7,4
„ 1000 укр. „ „	3,7	4,7	8,1
„ 10000 загалу населення	7,0	8,7	15,1
„ 10000 укр. „	7,6	9,5	16,3

На 1 кооперативу припадає по 1.439 душ загалу населення і по 289 загалу рільних господарств, і зокрема по 1.319 душ українського населення та по 267 українських рільних господарств.

Порівнюючи кількість кооперативних крамниць, — головних і філіяльних разом, — з кількістю приватних крамниць, приходиться ствердити, що кооперативні крамниці творять 58 проц. приватних крамниць. Порівнюючи їх з кількістю приватних крамниць кожної з національних ґруп зокрема, бачимо, що кооперативні крамниці є численніші й від українських приватних крамниць, і від польських, і від жидівських. (89 проти 69, 9, 75). Одночасно належить ствердити, що кількість приватних крамниць в дотичних громадах в порівнанні з 1932 р. майже не змінилася: 1932 р. — 155, 1933 р. — 153 прив. крамниць.

Приватні крамниці існували в громадах звичайно поруч кооперативних крамниць, але було 10 громад, що не мали ні одної приватної крамниці, лиш кооперативні. Громад, в яких не було ні одної жидівської приватної крамниці, було 31. Без кооперативних крамниць було в Калущині 8 громад (Небилів, Негівці, Рипянка, Сливки, Слобода Рівн., Топільсько, Хотінь і Яворівка), та в Рожнітівщині 7 громад (Грабів, Ілемня, Липовиця, Луги, Решняте, Спас і Суходіл). У двох із цих громад були крамниці ПСК (Ілемня і Хотінь).

Головним підприємством кооператив була торговля домашніми товарами сільського запотребування, т. є споживчими і господарськими, сільською ґалантерією, шкурою, в деяких випадках і мануфактурою. Дві кооперативи перепродували помічні погної. Трафіки вело 58 кооператив, але лиш в посліднньому місяці року, як знесено концесіонування трафікових крамниць; із того числа цілий рік вели власні трафіки 3 кооперативи, трафіки в піднаймі — 6 кооператив.

Продукційні відділи, в даному випадкові молочарські відділи, вело 4 кооперативи; з них 1 (Станькова) цілий рік, 3 — до 31. липня, ц. то до часу зорганізування РМ в Калуші. Крім цього в місцевостях, де були кооперативи для загального закупу й збуту, існували сметанкові збірні 6-ох районових молочарень, що звичайно стояли під доглядом кооператив. Такі збірні були в 50 місцевостях. Усіх місцевостей, де були сметанкові станиці,

молочарські відділи та районові молочарні, чи де взагалі велося кооперативне молочарське діло, було 52. В 17 місцевостях не було під цим оглядом ніякої роботи.

Господарські знаряди і машини для спільного користування членів мало 26 кооператив. Обезпеченеві фонди на випадок загибелі худоби були при 4-ох кооперативах.

В области збуту с.-г. продуктів діяльність обмежувалася до перепродажі яєць і збіжа, що їх кооперативи приймали від населення шляхом товарообміну. Цю акцію вели всі кооперативи, крім двох (Ріпне і Ясень).

Шкільні кооперативи (головно для продажі шкільних приборів) існували при 18 школах району, шкільні щадниці — при 20 школах.

3. Організаційні дані й просвітня діяльність.

Основування кооператив у районі припадає на повоєнні часи, за виїмком 4-ох кооператив, що існують ще з передвоєнних часів. Поділ їх з огляду на роки оснування є такий: до війни — 4 кооперативи, 1921 р. — 2, 1922 р. — 9, 1923 р. — 4, 1924 р. — 15, 1925 р. — 7, 1926 р. — 9, 1927 р. — 5, 1928 р. — 3, 1929 р. — 3, 1930 р. — 4, 1931 р. — 3, 1932 р. — 2, 1933 р. — 1. Разом 71 кооп.

Всі кооперативи були чинні цілий рік.

Членами РСУК було 67 кооператив, а 4 кооперативи: Бабин Середній, Лецівка, Сільце й Янівка не були ще членами РСУК.

Зревізовано РСУК-ом 13 кооператив, т. є 18 проц.

З рамени ПСК відбуто в кооперативах 189 люстрацій, вчислюючи сюди самі люстрації, як рівнож і виготовлення білянсів, які завдяки провірюванню діло- і книговодства по кінець року були фактично провірками. Сюди слід зачислити й 40 організаційно-інструкторських поїздок. В цей спосіб кількість організаційно-люстраційних чинностей виносить 229. Кількість таких же чинностей в 1932 р. виносила 172. Звичайних і надзвичайних загальних зборів відбулося 91, на яких було приявних 4.549 членів, т. є по 90 приявних пересічно на одних зборах. Кількість приявних на зборах членів виносить 40 проц. загалу членів.

Надзірні ради відбули 702 засідання. Управи відбули 226 засідань, а спільно з Н. радами 656 засідань.

Контролі і шконтра з рамени Н. рад відбулися в 15 кооперативах в кількості 36.

В пересічі на 1 кооперативу відбулося по 10 засідань Н. рад, по 3 засідання управ та в що-2-ій кооперативі по 1 контролі. Пересіч відбутих засідань в 1932 р. виносила: 9 — Н. ради, 1 — управи; контролі в 1932 р. відбулися в кожній 4-ій кооперативі, по 1 в пересічі.

Районових анкет і нарад в госп.-кооперативних і організаційно-кооперативних справах відбулося 5 і 1 загальні збори ПСК, в яких кооперативи брали громадну участь через своїх відпоручників. Участь кооператив цифрово представляється так:

без участи		3	кооперативи
одноразова	участь	5	„
дворазова	„	11	„
триразова	„	15	„
чотириразова	„	19	„
пятиразова	„	7	„
шостиразова	„	11	„
	разом	71	кооператив.

Льокальних анкет з приводу протиборгової акції, приєднання членів і для поладнання інших організаційних справ відбулося 19, при співучасти відпоручників ПСК.

Районових курсів для поширення госп.-кооперативного та просвітянського знання (заходом ПСК, філії С. Г. і філії »Просвіти«) відбулося 7; ці курси тривали 3—4 дні кожний. В них брали участь селяне з 18 місцевостей.

Заходом і коштами ПСК відбулося 26 анкет для жіноцтва, в ціли пропаґанди кооп. думки при співучасти 2.105 жінок, ц. то по 81 учасниць пересічно на 1 анкету.

Не відбуто ні одного кооперативного свята, бо адміністраційна влада не дала дозволу на влаштування таких свят, в Сівці Войн., Студінці, Томашівцях і Ціневій.

На культурно-освітні цілі кооперативи призначили 1.076.26 зол. (в 1932 р. — 1.378.29 зол.), а виплатили для:

	1933 зол.	1932 зол.
Рідної Школи	217.82	275.73
Просвіти	233.70	382.50
УКТОДІ	167.—	110.75
іншим	1.150.—	727.89
разом	1.768.52	1.496.87

Всіх часописів і журналів передплачували кооперативи 91 примірників, із цього 65 ГКЧ, 26 інших.

Бібліотеки, звичайно нечинні, або принагідно чинні, існували при 10 кооперативах і начислювали разом 408 книжок. Є аднотації, що визичено 21 книжок, хоч кількість визичених книжок мусить бути дещо вища, бо кооперативи взагалі не вели евіденції взичених книжок*).

*) Малі числа що до цього роду кооп.-освітньої діяльности, й то в одному з кращих районів, не можуть не звернути на себе увагу. Прикро вражає признання про 10 »звичайно нечинних« бібліотек на 96 кооп-в і 21 випозичень книжок на 11.451 членів кооператив, або хоч би й на відповідне число членів управ, Надзірних рад та крамарів тих 96 кооператив. Чи якість цього персоналу є вже на такій висоті, що оправдує таку мізерну кооп.-освітню діяльність кооператив, зокрема слабе поширення кооп. книжки, без якої не можна собі уявити правдивого кооператора? Дійсність говорить якраз що-інше, чого взагалі не можна не бачити й не журитися тим. Бо в цім недостатку ми бачимо одну з головних причин культурної відсталости й нашого руху й загалу нашої нації. Тож більше уваги кооперативній книжці та часописові. — **Ред.**

4. Управляючі орґани кооператив і службовий персонал.

Кавційні забезпечення зложило 64 членів управ і 83 крамарів. В Касі Хорих було обезпечених 99 членів управ і крамарів.

5. Членство.

Минулий, 1933, рік був щасливіший щодо приросту членів, як 1932 р., а це тому, що деякі кооперативи, ідучи за вказівками ПСК, заходилися добре біля приєднання нових членів.

На початку 1933 р. було членів	10.332
прибуло	1.326
убуло	207
остало з кінцем року	11.451

Абсолютний приріст членів виносить 1.119, т. є 11 проц. Цей приріст в 1932 р. виносив 5 проц., в 1931 р. — 7 проц., в 1930 р. — 4 проц. Пересіч членів на 1 кооперативу виносить 161, супроти такої ж пересічі з 1932 р. — 142.

Національний склад членів був такий:

	1933.			1932.	
українці	11.211	98,0	проц.	97,8	проц.
поляки	118	1,6	"	1,7	"
жиди	11	—,1	"	—,1	"
німці	25	—,2	"	—,3	"
інші	16	—,1	"	—,1	"
	11.451	100,0	проц.	100,0	проц.

Соціяльний склад членів представляється слідуючо:

	1933.			1932.	
рільники	10.480	91,5	проц.	89,3	проц.
власники торг. підпр.	65	—,6	"	—,5	"
урядовці	180	1,6	"	1,8	"
ремісн., робітн. і др.	726	6,3	"	8,4	"
	11.451	100,0	проц.	100,0	проц.

Серед рільників було власників:

0— 1 га	—	2.846
1— 2 "	—	2.818
2— 3 "	—	1.986
3— 5 "	—	1.764
5—10 "	—	947
10—20 "	—	186
понад 20 "	—	23
	Разом	10.480

Кількість членів-рільників виносила 50% загалу рільників тих місцевостей, де були кооперативи, а 55% загалу українських рільників в цих самих місцевостях (в 1932 р. — 47%).

Поміж членами було 1.229 жінок, т. є 11% загалу членів.

По висоті вписового і уділу кооперативи групувалися так:

вписове		уділи	
0,20	3 кооп.	1.—	3 кооп.
0,25	1 "	2.—	6 "
0,40	2 "	2.50	1 "
0,50	11 "	3.—	2 "
0,55	1 "	4.—	1 "
0,75	1 "	4.50	1 "
1,—	41 "	5.—	44 "
1,80	1 "	9.—	2 "
2,—	10 "	10.—	11 "
	71 кооп.		71 кооп.

Загальна сума заявлених уділів виносила 77.116 зл., загальна сума відповідальности — 343.992 зл., або в пересічі на одну кооперативу по 1.086 золотих заявлених уділів і по 4.845 зл. суми відповідальности супроти 1.030 зл. заявлених уділів і 4.500 — зл. загальної суми відповідальности з 1932 р.

В перечисленні на одного члена випадало пересічно по 6,74 зл. заявлених уділів і по 30,03 зл. відповідальности супроти такоїж пересічі з 1932 р.: 7.— зл. заявлених уділів і 32.— зл. відповідальности.

Недоплачених уділів було у 4.065 членів на квоту зл. 15.897,52 ц. то 35% загалу членів і 20% заявленої квоти. Ці цифри виносили в 1932 р.: членів 3.607 = 33% загалу членів, не доповнили уділів на квоту 11.583,85 зл. = 15% заявленої квоти.

(Далі буде).

І. Ступницький.

(На основі матеріялу, приготованого організаційним відділом ПСК.).

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

МІЖНАРОДНІЙ КООПЕРАТИВНИЙ СОЮЗ*).

Людство поволи розвивається не тільки в національній области, на якійто кожний нарід є покликаний творити свою власну культуру, але теж на міжнароднім полі, де всі народи можуть і повинні співпрацювати. Мимо острого націоналізму, що панує в нинішніх часах, цивілізоване людство стоїть під знаком міжнародности. Господарський націоналізм є нісенітницею і не може довго тривати. Зближається час, коли міжнародні звязки, і то не лише господарські, але і політичної натури будуть відогравати найбільшу ролю.

Можна сміло твердити, що міжнародні звязки на кооперативнім полі виявилися найсильнішими. Підчас останньої світової війни загинули майже всі міжнародні обєднання, і тільки Міжнародній Кооперативний Союз з осідком в Льондоні продовжував свою діяльність. Він, між іншим, безперервно видавав і досі видає свой журнал в троьх мовах — англійській, французькій і німецькій. Ідея міжнародного обєднання не є такою новою, якби хто думав. Батьком цеї ідеї був француз Шарль Фуріє, що дійшов до думки про

*) З нагоди 14 Конґресу М. К. С. даємо нашим читачам цю коротку згадку про світову кооп. централю пера відомого кооператора. — **Ред.**

кооперативне світове обєднання з осідком в Константинополі (його уважав він найкращим містом світа), а прапор цього обєднання мав мати всі краски веселки. На кооперативну всесвітню державу (?! — Ред. К. Р.) будемо ще довго ждати, але прапор в семи красках веселки кооперація вже приняла на внесення бл. п. Шарля Жіда, апостола кооперації. Теж Роберт Овен проєктував — біля 50-их років минулого віку — міжнароднє обєднання всіх кляс і народів в Англії. Його ідею зреалізували в Льондоні допери 1892. р., бо саме тоді оснувався Міжнародній Кооперативний Союз. Так повстало дійсно міжнароднє обєднання, що зєдинило багато народів і майже всі кляси.

Основники Міжнародного Кооперативного Союзу не були селянами або робітниками, але інтелєктуалістами, як: провідник англійських християнських соціялістів, Едуард Ванситарт Ніль, речник участи в зиску працюючих у кожнім підприємстві О. Грінінґ, французький кооперативний піонір Ед. де Боав і італійський професор Ф. Віґано, що був пропагатором народніх банків і споживчих кооператив.

З початку Міжнародній Кооперативний Союз був дуже слабим обєднанням, пропагуючи передусім участь робітників і урядників в зарібках, котру то думку любили найбільше англійці і частинно французи. Пізніше однак Міжнародній Кооперативний Союз закинув цю, впрочім незлу ідею, а поволі став Союзом, в котрім найважнішу ролю відогравали споживчі обєднання. Але тепер стараються приєднати до нього і сільську кооперацію, і кредитові кооперативи, передусім народні банки, що саме перед війною виступили з нього. Бо вже немає ніякої причини, щоби напр. німецькі народні банки не могли приступити до Міжнародного Кооперативного Союзу, — саме тепер, коли Союз позбувся партійно-соціялістичних тенденцій, ані не має теж специяльного уподобання до споживчої кооперації. Кредитова кооперація інших народів вже стала членом Союзу.

Підчас ще недовгого існування Міжнародного Кооперативного Союзу проводили ним визначні мужчини і жінки. Першим головою Міжнародного Кооперативного Союзу був Генрі Вольф, що знав багато мов і п-ні Гальфорд, що теж була добрим знатоком мов. П. Вольф обїхав цілу Европу і приєднував в члени Союзу ріжні кооперативи без огляду на їх рід. Він організував міжнародні конґреси, з котрих найкращим був конґрес, відбутий в 1907. р. в малім місточку Італії Ґренома. Господарем і речником на ньому був великий італійський державний муж Люцатті, що тоді був теж провідником італійських народніх банків. Мимо блискучих і примирюючих промов Люцатті — на Конґресі прийшло до терть між кооператорами ріжних партій, котрі були ще тоді більше політиками, ніж кооператорами. В наслідок тих непорозумінь Вольф зрікся головування в Союзі. Новим предсідником вибрано В. Максвеля, а секретарем Др. Ганс Міллєра. В особі Міллєра Міжнародній Союз зискав великого вченого і кооперативного теоретика, що заложив офіційний орган Союзу і видавав дуже цікаві змістом його річники. Від 13 років Міллєр опустив Льондон, а секретарем Союзу став Генрик Мей, за котрого Міжнародній Кооперативний Союз став багатою і всесвітньою організацією, що може багато зробити. Головою Союзу є тепер фінляндець Ф. Таннер.

Міжнародній Кооперативний Союз обіймає тепер всі краї Европи і багато країв Азії, Америки, Африки і Австралії. Членами його є кооперативи всіх родів, хоч споживчі обєднання є між ними найсильніші.

Обєднані кооперативи (80.000) з 31 країв начисляють тепер більш чим 90 міліонів членів-осіб. Міжнародній Кооперативний Союз займається не тільки чисто теоретичною, пропагандистичною діяльністю, але він теж започаткував дві великі міжнародні господарські організації, а саме Т-во для гуртівного закупу і Міжнародній Банк. Міжнародній Кооперативний Союз є політично невтральним, але це не перешкаджає йому впливати на міжнародню політику в кооперативнім і міжнароднім дусі. Так то почасти сповнилася мрія Роберта Овена про обєднання всіх верств і народів.

В. Тотоміанц.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ГОСПОДАРСЬКЕ ПОЛОЖЕННЯ СВІТУ ПОПРАВЛЯЄТЬСЯ.

Статистичні дані Ліґи Націй подають, що в трьох перших місяцях ц. р. світова продукція головних сирівців піднеслася, а саме проти року 1933 о стільки:

вугля	— о 20%
нафти	— о 12%
заліза	— о 51%
стали	— о 54%
цинку	— о 37%.

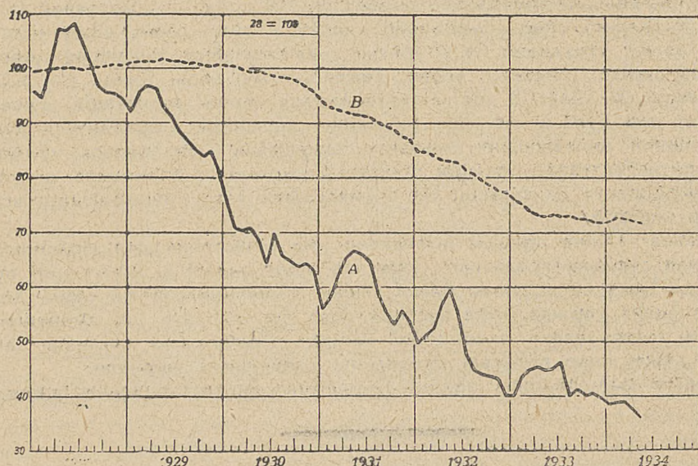
Продукція готових промислових виробів піднеслася в таких державах:

в Японії	о 11%
у Швеції	о 18%
у Злучених Державах	о 30%
в Канаді	о 40%
в Норвеґії	о 6%
у Франції	о 3%

Після обчислень німецького Конюнктурального Інституту загальна промислова продукція світу в квітні ц. р. стояла о 25% вище, як м. р., і 33% вище від найнижчого рівня.

Не дивлячись одначе на те — обороти у міжнародній торгівлі далі зменшуються. Прим. оборот в травні 1934 р. був 5,5% менший в імпорті, а 5% в експорті (проти минулорічного) і виносив всього 33,2% вартости товарообміну в р. 1929.

Показчик гуртових цін продуктів і товарів, продаваних і купованих рільниками.

А — продукти, продавані рільниками.
В — товари, куповані рільниками.

Ґрафікон опрацював Інститут для дослідів господарських конюнктур і цін, принявши за підставу обох показчиків дані з 1928 р. Образок представляє стан і рух господарських ножиць за роки 1928—1934.

(„Rolnictwo“, Рік VI, Т. III. зош. 1. з дня 1. VII. 1934., ст. 151).

ЯК ПРАЦЮЄ МІЖНАР. ПШЕНИЧНА КОМІСІЯ.

Відомо, що міжнародня комісія для справ торгівлі пшеницею у Лондоні, хоче вирішити проблєму надпродукції пшениці та її цін трояким способом:

а) обмеженням площі засіву,
б) континґентуванням експорту пшениці з окремих держав,
в) піднесенням споживання пшениці у світі.

Тверезий глядач не може бути захоплений вислідами праці комісії. Вправді в Америці прийшло до обмеження площі засіву, але сталося це мабуть не в наслідок інтервенції комісії. На це вказувало би недавнє рішення Злучених Держав знову піднести площу засіву пшениці, саме на стільки, кілько була зменшена минулого року. Швидше треба думати, що в кожній країні кермуються тільки фактичним положенням власного господарства, а не паперовими порученнями, до яких досі зводилися усі міжнародні конференції.

Друга точка програми пшеничної конференції про континґентування вивозу мала би здійснюватися таким способом. На кампанію 1934/35 конференція оцінила запотребування країв-імпортерів на 600 міліонів бушлів (приблизно $16^1/_4$ міл. тон). На цій базі запроєктовано експортові квоти: для Арґентини 140 міл. бушлів, для Австрії 120, Канади 250, Злуч. Держав 15, СССР 20, Болгарії 4, Мадярщини 12, Югославії 4, Румунії і Польщі нічого. Мінімальна ціна за бушель пшениці мала би бути 63 золотих ам. центів. (коло 15 п. злотих за 1 сотнар). Якщо-б одначе пересічна ціна перевищувала 63 зол. ц., то експортові квоти будуть підвищені на стільки відсотків, о скільки пересічна ціна переступить 63 зол. ц. Подрібні цифри континґентів має означити окрема комісія.

НІМЕЧЧИНА ПІД ЗНАКОМ САМОВИСТАРЧАЛЬНОСТИ В СИРІВЦЯХ.

Не лише прилюдні виступи п. Шахта (президента державного банку Німеччини і фактичного господарського керманича) — але й головні орґани економічної преси в тій державі присвячують найбільше уваги проблемі: як добути сирівець для німецького промислу. Річ у тім, що раптовний (в цьому році спеціяльно) спад німецького вивозу а тим самим відсутність закордонних валют утруднює, ба й зовсім унеможливлює Німеччині довозити кольоніяльні сирівці (бавовну, вовну, дерево, ґуму, мідь, товщі, і т. д.). Це заявив отверто др. Шахт. В країні витворюється через те ситуація, дуже подібна до тої, яка була в часі світової війни і бльокади: приходиться думати про заступлення найважніших сировин підмінками. Приходиться урядовою дорогою континґентувати розміри продукції окремих підприємств, а згодом може й приділювати їм сирівці. Не є виключена теж монополізація всього сирівцевого імпорту.

Німецька техніка працює інтенсивно над рецептами для підмінювання кольоніяльних сировин краєвими і вже заповідає значні в цьому ділі осяги.

Але ця доля не постигає одної тільки Німеччини. На тій самій дорозі є й чимало інших держав, яких експорт паде до тої міри, що зменшуються можливости закуповувати закордонні сирівці. Проблємою сирівців займаються теж дуже живо польські економічні чинники та журнали.

Фатальні наслідки госп. ізоляції і політики самовистарчальности держав!

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

ПРОЄКТ ДОМАШНЬОГО ВИРОБУ.

В серії — іноді дуже цікавих — статтей про розбудову нашого промислу, що друкуються в »Ділі«, появилася теж довша статейка д. І. Билини на тему психольоґічних передумов упромисловлення. Серед більшого числа менше чи більше вдатних міркувань автора находимо там один помисл, який, в разі спроб його реалізування, міг би нанести справі більше шкоди, як ко-

ристи. Автор пропонує основувати якісь мішаного типу промислові підприємства, що були б фактично інтересом одиниць, майстрів, фаховців, а формально кооперативами, з уділами, надз. радами і т. д. Як у практиці мав би виглядати цей дійсно чудний тип підприємств — годі собі уявити. Чи не так, як »жулка рольнічe«, або більшість дотеперішних сільських »кооперативних крамниць« на Закарпатті, де типічна вивіска виглядає: »Дружество Соломона Наґі« або под.?. (Всі ті »кооперативи« управляють лихварський визиск населення).

»Домашній промисл« — добра річ, але таки цілком домашнє виробництво організаційних форм кооперації... річ дуже ризиковна. Не зашкодить покористуватися досвідом старших від нас культурних країн.

КРИТИКОВІ У ВІДПОВІДЬ.

В ч. 9. »Вістника«, журналу, що виходить у Львові за ред. др. Д. Донцова, вміщена рецензія др. інж. Л. Мосендза на мою книжку »Україна в світовому господарстві«. Рецензент моєї праці намагається на основі кількох винайдених »неточностей« доказати, що вона »шкідлива« через те, що подає неповні згл. »дезорієнтуючі« дані про господарство українських земель.

Головним замітом, від якого автор і починає, є те, що я, характеризуючи господарські відносини Наддніпрянщини, взяв в рахунок стан з перед 20 літ (1909—1913 рр.). Дуже прикро, що реценент не завдав собі труду хоч перелиствувати уважніше мою працю, бо тоді найшов би в ній також і повоєнні цифри про продукцію та навіть цілу структуру торговельного білянсу УСРР за совітського режіму, аж до 1929 року. Обговорені теж пляни першої »пятирічки« (стор. 27—45, найдовший розділ у книжці!). Що можна було взяти з большевицьких джерел до р. 1929 — це все взято. А їх порівнання з довоєнними цифрами тільки упластичнює образ руїни господарства.

Далі завважує рецензент, що цифрові дані з окремих областей укр. землі не є з тих самих літ і це, мовляв, зовсім позбавляє їх вартости. Ці труднощі незалежні від нас і я сам зазначив їх у своїй книжці. Автор очевидно знов не добачив цього у книжці*).

Чи однак через те нам треба відмовитися зовсім хочби від приблизного підчислювання господарської сили нашої території? В жадному разі.

Автор рецензії ставить мені у вину незачислення до укр. території нафтового терену Грозного. Треба би, щоби вперше рецензент доказав українську етноґрафічну більшість на цій території і тоді його заміт був би оправданий. Продукція тих підкавказьких нафтових теренів, що входять в склад Кубанщини, узгляднена в моїй книжці.

Будувати якісь висновки на тім, що манґанові руди в одному місці (в наслідок друкарської помилки: замісць букви »і« там стоїть протинка) причислено теж до заліза — може хіба той, хто хоче за всяку ціну пописатися якимсь кращезнайством**).

Що до користування матеріялами І. Федева — то, чи вони опубліковані чи ні, це не змінює суті річи. Щож до праці інж. Храпка, то я її назвав не як джерело, а як працю, де висловлено деякі думки, з якими я не зовсім

*) Якби ш. рецензент працював в економіці, не міг би не знати, що статистики міжнародньої продукції, стану населення, худоби і т. д. зводяться до купи теж не з одного року, а як вдасться, індоі з 5—10 літ, залежно від того, коли де було зроблено підрахунок. Вистане заглянути у будь який світовий ґеографічно-статистичний атляс або в публікації міжнародніх інституцій.

**) Як би рецензент читав уважно книжку, то найшов би на стор. 11 і 74 виразне розріжнення »заліза і манґану«.—Подібний характер носить теж його замітка про те, що я, мовляв, поминув засоби »каоліну«, хоч сам цитує одно місце з моєї книжки, де я говорю про багаті зложа на Україні »першої якости глин пригожих для керамічного виробництва«. Автор хотів мабуть конечно, щоби я до »керамічного« додав ще й »порцелянового«, гейби порцелянові вироби не входили теж у цей круг! Дійсно, аж ніяково відповідати на такі »заміти«.

погоджуюся. (Мимо того зазначу, що робота інж. Храпка оперта на оригінальних джерелах і була апробована, як дипльомна робота, таким авторитетом, як проф. Тимошенко і тільки наша нужда станула на перешкоді її опублікуванню).

Мій резценент з »Вістника« присвячує дуже багато енергії доказуванню, що зле я зробив, не взявши під увагу наслідків колєктивізації на УСРР і Кубані. Певна річ — колєктивізація принесла чимало змін. Та тоді, як моя праця робилася (у 1929 році) — колєктивізації ще не було, чи пак — була в початках, що й зазначено у мене. А зрештою... колєктивізація звела українське господарство до руїни, а експорт до нулі. Чи автор думає, що такий саме стан є найбільш прикметний для українського господарства та що він таким залишиться на віки? Чи не правильніше отже брати за базу характеристики час більш менш »нормальних« відносин?

Совітської статистики господарства Кубані мені не вдалося добути. Одначе, як би навіть її мати, то це були би лише цифри продукції і то сумнівні, бо торговельного білянсу окремих областей СССР. взагалі не обчислюється. Як відомо, больш. уряд навіть свідомо скриває експорт з окремих областей до Московщини, — відомо з яких причин. Тим часом моєю темою був якраз торговельний білянс укр. земель. Для тої цілі обчислення І. Івасюка дають всетаки більше, як больш. статистика. Для цілости образу господарства не могло бути великої шкоди, коли господарство Кубані представлено цифрами з 1916—17 років. Даремно отже рецензент роздирає з приводу цього ризи.

Чи моя праця справді »дезорієнтує« публику деякими прогалинами у другорядних детайлях — про це очевидно не мені судити. Що мої цифри не завжди покриваються з тими, що публікувалися у ріжних пропаґандистичних виданнях на чужих мовах — на це нема ради. Раз тому, що в кожній такій публікації є інші цифри, а по друге тому, що я писав для наукових цілей, а не для »пропаґанди«. А тут немає такої свободи, як прим. у віршописанні.

Чи моя книжка в наслідок того »шкідлива« — хай рішає компетентний світ. В кожному разі не так думала оціночна комісія Т-ва »Рідна Школа«, зложена з економістів, коли цю працю нагородила на конкурсі. Не так теж думали мої дотеперішні рецензенти: з журналу »Аґрономічний Вістник« і з бюлетеня Наукового Інституту в Берліні. Але вони кермувалися тільки річевими і науковими мотивами.

К. Коберський.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

В огляді п. з. »Що зроблено досі в краю для приєднання жінок до кооперації« (»К. Р.« ч. 7—8. за б. р. ст. 256—263), через спізнене надіслання відповіди на анкетний листок РСУК в справі кооперативної пропаґанди серед жіноцтва, не поміщено даних про діяльність ПСК Городенка.

Проситься тому доповнити згадану статтю на відповідному місці (ст. 258) слідуючим уступом:

Городенка: Працю над кооп. освідомленням жіноцтва ведено в Городенці від початку основання Союзу. Працю ту ведено силами ПСК, а зпоза ПСК брала участь в тій праці п-ні Касіянова Корнеля — нечлен Союзу Українок. Крім цего приїздила на анкети п-ні І. Блажкевич. В рр. 1932—34 включно відбуто 23 анкети. Анкети скликувано в цілі приєднування жінок до кооперації, скріплення торговельної вірности і переведення в життя гасла »свій до свого«. Кількість присутніх на анкетах сягала від 40 до 200 учасниць. По анкетах завважувано зріст торговельної вірности. ПСК не може на разі приняти платної пропаґандистки.

Крім цього на стороні 257 рядок 18 згори слід пропустити слово »Рудки«.
